

IN MEMORIAM
Profesor Marek Kazimierz Kamiński
(1948–2020)

20 czerwca 2020 r., w wieku 72 lat, odszedł były redaktor naczelny „Studiów z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej” prof. dr hab. Marek Kazimierz Kamiński, przez niemal całe życie naukowe i zawodowe związany z Instytutem Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk w Warszawie. Był jednym z najwybitniejszych specjalistów z historii najnowszej Polski i świata, a zwłaszcza polskiej polityki zagranicznej w XX w., w tym relacji polsko-czechosłowackich oraz polsko-sowieckich w okresie międzywojennym i w czasie II wojny światowej.

Marek Kazimierz Kamiński urodził się 18 marca 1948 r. w Warszawie. W tymże mieście w 1965 r. ukończył VI Liceum Ogólnokształcące im. Tadeusza Reytana, gdzie miłością do historii zaraził go Wiesław Żurawski, znakomity pedagog, przedwojenny profesor gimnazjalny. Studia historyczne w latach 1965–1970 odbył na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego, pisząc pracę magisterską *Terenowa powstańcza organizacja cywilna w Królestwie Polskim w latach 1862–1864*, pod opieką wybitnego historyka prof. dr hab. Stefana Kieniewiczza. Zarówno praca magisterska, jak i sama obrona zostały bardzo wysoko ocenione przez komisję.

Po ukończeniu studiów zamierzał być wykładowcą na Uniwersytecie Warszawskim, gdzie odbył roczny staż. Ostatecznie jednak trafił na studia doktoranckie do Instytutu Historii PAN, z którym po 10 latach związał całe swoje

życie naukowe. W 1972 r. otrzymał stanowisko asystenta w Zakładzie Historii Stosunków Polsko-Radzieckich, przekształconym następnie w Instytut Krajów Socjalistycznych PAN. W Instytucie tym włączył się w prace badawcze Pracowni Krajów Europy Środkowej. To tam przygotował pod kierunkiem prof. dr. hab. Włodzimierza T. Kowalskiego swoją rozprawę doktorską pt. *Stosunki polityczne polsko-czechosłowackie w latach 1945–1948*.

Stopień doktora nauk humanistycznych Rada Wydziału Filozoficzno-Historycznego Uniwersytetu Łódzkiego nadała mu 16 grudnia 1976 r., sama rozprawa zaś decyzją Wydziału Nauki i Oświaty KC PZPR nie została dopuszczona do publikacji i w związku z tym wycofana z Wydawnictwa Ossolineum. Dopiero po zmianie ustroju w Polsce w 1990 r. ukazała się nakładem Państwowego Wydawnictwa Naukowego. Pomimo kilkunastu lat, które upłynęły od jej powstania, badania prof. Marka Kamińskiego nie straciły na aktualności, czego dowodem był szereg nagród, w tym Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych oraz Wydziału I Nauk Humanistycznych i Społecznych PAN. To praca przełomowa, pokazująca, w jaki sposób kształtowały się relacje Polski i Czechosłowacji w obliczu narastającej sowieckiej dominacji w Europie Środkowo-Wschodniej, jaki wpływ na te relacje miały interesy obu krajów w czasie II wojny światowej oraz krańcowo różne spojrzenie na powojenną rolę ZSRR. W pracy tej pokazano zwłaszcza skrajnie odmienne podejście polityków polskich i czechosłowackich do Związku Sowieckiego, które to siłą rzeczy mocno antagonizowało oba kraje.

Fragmenty zablokowanej w PRL dysertacji opublikował poza cenzurą w drugim obiegu w „Zeszytach Problemowych «Myśli Niezależnej»” oraz „Warszawskich Zeszytach Historycznych”, a także w 1987 r. w „Zeszytach Historycznych” Instytutu Literackiego w Paryżu. W realiach cenzury PRL podobne losy dotknęły książkę pt. *Kształtowanie się stosunków polsko-czechosłowackich w latach 1948–1960*, która ostatecznie ujrzała światło dzienne dopiero w 2012 r., 22 lata po powstaniu. Autor nie ukrywał, że pamiętając o losach rozprawy doktorskiej, nie miał złudzeń co do szansy jej wydania drukiem.

W 1982 r. prof. Marek Kamiński powrócił do Instytutu Historii PAN, trafiając pod skrzydła prof. dr. hab. Piotra Łossowskiego prowadzącego Zakład Dziejów Europy XIX i XX wieku. Podjął wtedy pogłębione badania nad polityką międzynarodową w Europie Środkowej, które zaowocowały wydaniem w 1990 r. książki pt. *Polska i Czechosłowacja w polityce Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii 1945–1948*. Rozprawa ta stała się podstawą procedury habilitacyjnej, pomyślnie zakończonej przed Radą Naukową Instytutu Historii im. Tadeusza Manteuffla PAN. Stopień doktora habilitowanego nauk humanistycznych w zakresie historii został mu nadany uchwałą Rady 20 czerwca 1991 r. Sama książka, podobnie jak opublikowana nieco wcześniej rozprawa doktorska, otrzymała nagrodę Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych. O znaczeniu tej pracy najlepiej świadczy jej drugie wydanie w 2005 r., ponieważ wcześniejszy nakład został wyczerpany. W publikacji tej prof. Marek Kamiński, na podstawie wieloletnich kwerend

i dogłębnych badań, wykazał skomplikowaną, ale ostatecznie skuteczną grę Kremla nakierunkowaną na Wielką Brytanię i USA, która doprowadziła do głębokiej izolacji, a następnie szybkiego podporządkowania tej części Europy ZSRR. Pokazał też dwuznaczną rolę aliantów, którzy poświęcili kraje Europy Środkowej, naiwnie wierząc, że ZSRR nie przekształci ich ustrojowo.

Ukoronowaniem drogi naukowej prof. Marka Kamińskiego było nadanie mu przez prezydenta RP 18 listopada 2004 r. tytułu profesora nauk humanistycznych.

W trakcie pracy naukowej w Instytucie prof. Marek Kamiński wspierał prof. Piotra Łossowskiego w prowadzeniu „Studiów z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej”, które do 1992 r. nosiły tytuł „Studia z Dziejów ZSRR i Europy Środkowej”, wchodząc w skład Komitetu Redakcyjnego. W 2006 r., po przejściu prof. Piotra Łossowskiego na emeryturę, przejął pieczę nad Zakładem Dziejów Europy XIX i XX wieku oraz wchodzącą w jego skład Pracownią Dziejów Europy Środkowo-Wschodniej, a także nad „Studiami” (od zeszytu 45/2009) jako ich czwarty redaktor naczelny. W 2012 r., z powodów zdrowotnych, przekazał tę funkcję prof. dr. hab. Andrzejowi Nowakowi, pozostając w składzie Komitetu Redakcyjnego do 2016 r. Przez wiele lat prof. Marek Kamiński należał także do redakcji „Dziejów Najnowszych”, wspierając czasopismo swoją wiedzą i doświadczeniem. Był wielokrotnie wybierany do Rady Naukowej IH PAN. Zasiadał także w Radzie Programowej wydawanego przez Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie „Res Gestae. Czasopismo historyczne”, a wcześniej czasopisma „Studia historica”.

Poza pracą naukową w IH PAN prof. Marek Kamiński prowadził przez wiele lat zajęcia na Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim w Olsztynie (2001–2006), gdzie szefował Katedrze Historii Najnowszej Instytutu Historii i Stosunków Międzynarodowych, w Wyższej Szkole Humanistyczno-Pedagogicznej w Łowiczu (1995–1999), Wyższej Szkole Biznesu w Nowym Sączu (1997–1999), a także na Wydziale Historii Uniwersytetu Warszawskiego (1996–2000). Był aktywnym członkiem Komisji Polsko-Słowackiej, Komisji Środkowoeuropejskiej oraz Komisji Historii Wojen i Wojskowości Polskiej Akademii Umiejętności (Wydział II Historyczno-Filozoficzny). Wypromował dwóch doktorów, a także recenzował jedenaście prac doktorskich i habilitacyjnych, w tym rozprawę habilitacyjną piszącego te słowa.

Wśród dziesiątek znakomitych rozpraw, artykułów w czasopismach i monografiach zbiorowych oraz prac źródłowych na szczególną uwagę zasługują niezwykle głęboko osadzone w źródłach publikacje z zakresu stosunków międzynarodowych, w tym: *Od wojny do zniewolenia. Polska a Związek Sowiecki. Stosunki polityczne 1939–1945* (Warszawa 1992); napisana wspólnie z Michałem J. Zachariasem *Polityka zagraniczna Rzeczypospolitej Polskiej 1918–1939* (Warszawa 1998); wydany wspólnie z Jackiem Tebinką zbiór dokumentów *Na najwyższym szczeblu. Spotkania premierów Rzeczypospolitej Polskiej i Wielkiej Brytanii podczas II wojny światowej* (Warszawa 1999); fundamentalna praca na temat skomplikowanych relacji Polski i Czechosłowacji widzianych nie tylko przez pryzmat Zaolzia, w której wykazał,

że elity polityczne Czechosłowacji na żadnym etapie nie zakładały budowania dobrosąsiedzkich relacji z II RP, wyróżniona Nagrodą Klio monografia *Konflikt polsko-czeski 1918–1921* (Warszawa 2001, wyd. 2: 2003 i 2004); będąca podsumowaniem wcześniejszych publikacji o relacjach wielkich mocarstw wobec Polski i Czechosłowacji w czasie II wojny światowej monografia *W obliczu sowieckiego ekspansjonizmu. Polityka Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii wobec Polski i Czechosłowacji 1945–1948* (Warszawa 2005); dwie monografie poświęcone roli Edvarda Beneša w budowaniu prosowieckiej polityki czechosłowackiej w czasie II wojny światowej: *Edvard Beneš kontra gen. Władysław Sikorski. Polityka władz czechosłowackich na emigracji wobec rządu polskiego na uchodźstwie 1939–1943* (Warszawa 2005) oraz *Edvard Beneš we współpracy z Kremlem. Polityka zagraniczna władz czechosłowackich na emigracji 1943–1945* (Warszawa 2009). Jedną z ostatnich prac Profesora była monografia *Kształtowanie się stosunków polsko-czechosłowackich w latach 1948–1960* (Warszawa 2012). Wśród artykułów w pracach zbiorowych na szczególne podkreślenie zasługuje rozdział „Dyplomacja polska wobec dyktatu mocarstw (lipiec 1943 – luty 1944)”, który wszedł w skład tomu V *Historii dyplomacji polskiej* pod red. Waldemara Michowicza (Warszawa 1999).

Profesor Marek K. Kamiński spoczął na cmentarzu Powązkowskim w Warszawie 26 czerwca 2020 r.

Daniel Boćkowski